

ואולם מי שיש לו מעות בריוח להוצאות החג בלאו הכי, פסק השולחן-ערוך (תקלט, ד) שאין להתיר. אך יש אומרים שאין לאסור אלא במופלג בעשירות אבל שאר כל אדם, גם מי שאמיד ויש לו מעות בריוח, מותר למכור כדי להוציא יותר לשמחת החג (עפ"י ט"ז וא"ר ועוד. וכן פסקו בערוך השולחן ובמאור ישראל).

יא. גביית חוב (של עסקים) – משמע בגמרא שדינה כפרקטמיה ואינה אסורה אלא להצלה מהפסד, כגון שלא ימצא את בעלי חובותיו ביום אחר.

יב. רב התיר לחייא בר אשי לגדל מצודות דגים שעשייתן מעשה הדיוט, אבל רשתות שצדים בהן העופות שהן מעשה אומן, אסור.

דף יא

כ. מה דינן של הפעולות הללו במועד?

א. עשיית מעקה לגג ולמרפסת.

ב. תיקון ציר צינור קורה מנעול ומפתח שנשברו.

ג. הכנת כבשים.

א. עושים מעקה לגג ולמרפסת – מעשה הדיוט, אבל לא מעשה אומן. איזהו מעשה הדיוט – אמר רב יוסף: בהוצא ודפנא. במתניתא תנא: צר בצרור (- מסדר אבנים) ואינו טח בטיט.

לדעת הריטב"א, מעקה המחויב מן הדין עושים אותו כדרכו ומשנתנו מדברת במעקה של רשות ולא במצוה, כגון במרפסת שאין בה דיורים. ואולם שאר פוסקים סתמו ולא חילקו בדבר (עפ"י באור הלכה תקמ. וכן בשבט הלוי (ח"ג טו) פקפק בדברי הריטב"א לדינא. וכן נראה לדקדק קצת מתשובת הריב"ש (רכו) שאף במעקה שמחויב לעשותו מן הדין אין התר אלא מעשה הדיוט. ואולם כדברי הריטב"א נמצא בתורא"ש, וכן הובא במאירי בשם 'גדולי המפרשים' – הוא הראב"ד).

ב. תנן, הצייר והצינור (= נקב במפתן השער, שהצייר תקוע בו) והקורה והמנעול והמפתח שנשברו – מתקנם במועד. ובלבד שלא יתכוין לעשות מלאכתו במועד. לדברי רב חסדא, אין התר לתקן אלא בכלים שאינם משמיעים קול, אבל פטיש המשמיע קול, אפילו קול חלש – גזר עליו יוחנן כהן גדול. ורב אשי תלה דין זה במחלוקת רבי יהודה ורבי יוסי בעשיית דבר האבד שלא בדרך שינוי (אף כאן, יש לחוש לגנבה אם לא יתקן. מפרשים).

לרב פפא, משמע לכאורה שלאחר הגזרה אסור לתקן בכל הכלים, ומשנתנו נשנית קודם הגזרה, אבל בספר חדושים ובאורים לא פירש כן אלא אף לרב פפא מותר לתקן ללא השמעת קול.

ג. כבשים שהוא יכול לאכול מהם במועד – כובשם. ואם לאו – לא יכבוש. ואם הביאום מתחילה כדי לאכול מהם וניתותרו, ואם יניחם עתה יפסידם – התיר רבא למלחם אף באופן שאי אפשר לאכלם במועד מחמת מלחם. ול'איכא דאמרי' התיר רבא אף לצודם ולמלחם כולם משום שראויים הם להאכל במועד על ידי סחיטת המלח.

השפת-אמת נקט לעיקר שאין התר לכבוש אלא אם הכבישה מועילה לאכילתו במועד, ולא די בכך שיכול לאכלו.

פרק שני

- כא. א. מי שארעו אבל בפתע, ויש לו מלאכה מוכנת שאם לא תיעשה מיד – תיפסד, מה יעשה?
ב. מה הדין כנ"ל כשאירע לו אונס ולא הצליח לעשות מלאכתו עד שהגיע הרגל?
ג. איסור מלאכה באבל ובמועד – מהתורה או מדרבנן?
ד. מי שהיה אומן לרבים ואין שם אחר שיעשה מלאכתו והגיע עת הרגל, וארעו אבל – האם מותר לו לעשות מלאכה לצורך הרבים?
ה. מה דין הפועלים המשועבדים לאחרים, כשארע להם אבל? וכן בשאר אופנים של גרימת נזק לאחרים על ידי מניעת המלאכה?
ו. מי שמלאכתו נתונה לאחרים וארעו אבל – האם מותרים הם לעשותה בשבילו?

א. מי שהכין את זיתו להוציא מהם שמן וארעו אבל; לדברי רב שישא בנו של רב אידי, אסור להטעין עליהם קורה, ולדברי רב אשי מותר; קל וחומר מחול המועד שהותרה בו מלאכה בדבר האבד. ושנו בברייתא כדעה ראשונה.

וכן הלכה, שמלאכת דבר האבד אסורה ע"י האבל (רמב"ם אבל ה'; רא"ש וש"פ). והוא הדין על ידי עבדיו ובניו שמעשה ידיהם שלו (עפ"י רמב"ן; יו"ד שפ"ד).

ודוקא הוא בעצמו, אבל אחרים עושים לו לדברי הכל, כגון טעינת קורה על הזיתים, הגפת חבית (/ בור) והעלאת הפשתן מהמשרה והצמר מהיורה והרבצת השדה כשתגיע עונת המים שלו. רבי יהודה התיר ע"י אחרים אפילו בזריעת שדה ניר שלו או שדה העומדת לפשתן. אמרו לו: אם לא תִּזְרַע בבכיר – תִּזְרַע באפל. אם לא תזרע פשתן – תזרע ממין אחר.

- א. הלכה כ'אמרו לו' (רא"ש, מאירי וטור). והרמב"ן (בתורת האדם) פסק כרבי יהודה.
ב. כשאחרים עושים – עושים כדרכם בלא שינוי, ואפילו לרבי יהודה המצריך במועד שינוי בדבר האבד (נמוקי יוסף עפ"י משמעות הירושלמי). ויש חולקים (ע' שיטה שהחמיר באבלות אעפ"י שפסק במועד כר' יוסי. ויש אומרים שעכ"פ לר' יהודה אסור – ע' מסכת שמחות פ"ה ובפירוש נחלת יעקב).
והאחרים מותרים לעשות אפילו דברים שיש בהם טירחה מרובה (רמב"ן רא"ש וש"פ).
יש אומרים שהאחרים עושים בחנם ולא בשכר. ויש אומרים אף בשכר (ע' במאירי. וסתימת הפוסקים להתיר בשכר).

רשב"ג מותר אף לו עצמו לעשות בצנעה כשאין שם אומן אלא הוא.

יש פוסקים כן, מפני שחכמים אינם חולקים על רשב"ג, ואף אם חולקים – כתב הרא"ש שהלכה כדברי המיקל באבל אפילו יחיד במקום רבים, הלכך מותר אף בשלשה ימים ראשונים. והביא שכן פסק הרמב"ן. [ומכל מקום על אביו ואמו ממעט בסחורה אפילו בדבר האבד. ע' להלן כב וברא"ש].

ואולם הר"ף לא הביא הלכה זו, וכתב הראב"ד שמסתבר כדעת הר"ף שלא פסק כרשב"ג, מכך שלא שנה התנא תקנה זו כמו ששנה במועד. ודוקא בשלשה ימי אבלות ראשונים אסור אבל לאחר מכן מותר לעשות בצניעה דבר האבד. וכן פסק מהר"ם מרוטנברג.

וכתב הרמ"א (יו"ד שפ,ג) שיש להקל אחר שלשה ימים אם אין יכול לעשות ע"י אחרים, ואף בשלשה ראשונים יש להקל בהפסד מרובה.

ואם אי אפשר בצנעה, מותר אף בפרהסיא (עפ"י שו"ת חתם סופר אה"ע ח"ב קעג). מלאכת אפיה ובישול מותר לדברי הכל, ואף בשביל אחרים (עפ"י מהרי"ק; יו"ד שפ,כב).

ב. מי שהפך את זיתיו ואירעו אונס או שהטעוהו פועלים והגיע הרגל – טוען קורה ראשונה ומניחה לאחר המועד. דברי רבי יהודה. רבי יוסי אומר: זולף וגומר וגף כדרכו – שלשיטתו דבר האבד מותר במועד בלא שינוי (ואפילו אין ההפסד מרובה. עפ"י גמרא להלן יב.), ובלבד שלא כיוון מלאכתו למועד (כגון שהיה סבור שיכול להמתין עד אחר המועד וארע דבר שאם ימתין ייפסד וכיו"ב. עפ"י רא"ש יב).

ג. איסור מלאכה לאבל – מדרבנן (כדי שלא ישכח אבלו. נמו"י). ובמועד – מדאוריתא.

נחלקו הראשונים (כאן ולעיל ב ולהלן יט. ובחגיגה יח ובע"ז כב; רמב"ם יום טוב ז; שו"ת הרשב"א תרצ; ספר החינוך שכג) האם אסור מדאוריתא ממש (את חג המצות תשמר שבעת ימים... וע' דרשות נוספות בחגיגה יח) ומסרו הכתוב לחכמים לקבוע את המותר ואת האסור, או כעין דאוריתא שהסמיכוהו חכמים על התורה, שלא כאבלות שאין לה אסמכתא בתורה. ויש אומרים שמהתורה אין איסור אלא בדבר שאינו אבד ושלא לצורך המועד, וחכמים אסרו אף לצורך המועד ואף בדבר האבד באופנים מסוימים. ובחזון איש (קלה, יד) הכריע עפ"י דברי הריטב"א שאיסור טורח בדבר האבוד אינו אלא מדרבנן, ולכך נראה שיש להקל בספיקו.

ד. לדברי רבן שמעון בן גמליאל, אבל שהיה אומן לרבים או ספר ובלן והגיע עת הרגל ואין שם אומן אלא הוא – הרי זה יעשה (כיון שיש לו הפסד וגם צורך הרבים (רש"י).

משמע שמותר לו ליטול שכר על עבודתו (עפ"י פוסקים).

הרי"ף השמיט הלכה זו ונראה שלא פסק כרשב"ג, אבל אין נראה כן שהרי לא מציינו מחלוקת בדבר (ראב"ד). ודעת מהר"ם מרוטנבורג להחמיר כהרי"ף (מובא ברא"ש).

ה. האריסים והחכירים והקבלנים עבור אחרים – יעשו אחרים מלאכתם במקומם.

כיוצא בזה מבואר בגמרא, שאם היתה בהמתו של האבל מצורפת עם בהמה לחרוש בצמד – לא יפרידנה, אלא תעשה מלאכה בימי אבלו ע"י אחר מפני הפסדו של חברו. ואולם מר בנו של רב אחא בן רבא הפרידה, שסבר ששונה אדם חשוב שאף במושכר וחכור אצל אחרים – לא יעשה [ומשמע שרב אשי שתמה על הנהגתו לא סבר כן].

החמרים הגמלים והספנים – לא יעשו (מלכתחילה, לפי שהמלאכה שלהם היא. רש"י). ואם היו (הם או בהמתם. רש"י) מוחכרים או מושכרים אצל אחרים – הרי אלו יעשו (ואל יפסידו כל שכר מלאכתם הממושכת, וגם הבעלים לא יפסידו. ומדובר במלאכות כאלו שאין אפשרות לעשותן ע"י אחרים. עפ"י רש"י). ואולם שכיר יום, אפילו בעיר אחרת שאין אבלו ידוע שם ואין חשש מראית העין – אסור (הואיל ובידו לחזור באמצע היום, ואין הפסד כל כך. רש"י).

א. הרא"ש חלק על פרש"י וסבר שאסור לאבל המוחכר לאחרים לעשות מלאכתם בפרהסיא, אעפ"י שאין לו שליח לעשות המלאכה.

ב. מבואר שאסור לבהמת האבל לעשות מלאכה אצל אחרים בימי האבלות, אם לא באופנים הנ"ל שיש הפסד לאחרים, שמצווה האבל על שביתת בהמתו מדרבנן (עפ"י ראשונים).
היתה מלאכת אחרים בידו, בין בקיבולת בין שאינה קיבולת – לא יעשה.
ירושלמי (הובא ברי"ף): שני אחים, שני שותפים, שני חנוונים שארע לאחד מהם דבר – הרי אלו נועלים חנותם. ופירש הראב"ד, לא שיבטל השותף לגמרי אלא יעשה בצנעה, שדומה זה למוחזר אצל אחרים שהתירו בתלמודנו בצנעה (מובא ברא"ש ובטשו"ע). ואם היה אדם מפורסם שבכל מקום שיעשה השותף יקרא על שמו – אסור. פוסקים, עפ"י סוגיתנו).

ו. היתה מלאכתו ביד אחרים; בביתו – לא יעשו (האחרים), משום חשד שיאמרו הוא בעצמו מסייע במלאכה, או גם שלא יאמרו בימי אבלו השכירו לזה הפועל. רש"י, בבית אחר – יעשו.
א. זה שעושים בבית אחר, היינו בצנעה כגון תיקון כליו ושאר אומניות שעושים בבית, אבל בפרהסיא לא כגון חנות וכד' (או"ז ר"ה ועוד).
ב. לפירוש הרי"ף, אריסים וחכירים וקבלנים בעבודת הקרקע של האבל – עושים מלאכתם, ואפילו נשלם זמן אריסותם קודם האבילות, שמן הסתם אינו מסלקם בתום הזמן והריהם כעושים לעצמם, משא"כ ספנים וחמרים וכד' – לא יעשו כי כן הדרך להחליף הספינה או החמור מזה לזה ואינם קבועים הלכך עשייתם בשל האבל היא (עפ"י הראב"ד והרא"ש). ויש אוסרים קיבולת בעבודת הקרקע מפני מראית העין, שמא יחשדו שמסר להם העבודה באבלותו, מלבד כשהקרקע חוץ לתחום ואין שם אנשים מישראל המזדמנים לשם כגון בשבתות וימים טובים (עפ"י רש"י בלשון אחת, מובא ברא"ש ס' ז).
ושכיר יום של האבל – לא יעשה לו מלאכתו אפילו בעיר אחרת, הואיל ואין הפסד כל כך (נמוקי יוסף עפ"י רש"י [ובחדושי אנשי שם כתב שאין נראה כן לפרש דברי רש"י]. והראב"ד פירש שהוא כעבדו של בעה"ב וכל עבודת קרקע פרהסיא היא ולכך אסור, ואפילו בעיר אחרת).

דף יב

כב. א. מקבלי קיבולת נכרים, מהו שיעשו מלאכה עבור ישראל בשבת, במועד, ובאבל? ומה דין עשיית מלאכה ע"י נכרי במועד שלא בשכר?
ב. האם מרביעים בהמה בחולו של מועד?
ג. האם מדיירים (– מכניסים בהמות לשדה כדי שיטילו בה גלליהם) בשבתות בימים טובים ובמועד? מה הדין כשבאו הבהמות מאליהם או על ידי נכרים?
ד. מלאכת דבר האבד במועד – האם צריכה שינוי בעשייתה?
ה. מהו לגוף חבית שיכר במועד? מהו לזפת כלים במועד?
ו. מה דין קצירה דישה וטחינה במועד?
ז. מה דין חיטוב עצים וקציצתם, קטיפת פירות, עקירת פשתן כשות ושומשמין, וכן הטלת שיכר במועד? האם מותר להערים במלאכת חול המועד?
א. אמר שמואל: מקבלי קיבולת (נכרים); בתוך התחום – אסור (מפני שניכר הדבר שבשביל ישראל הוא עושה ויבואו לחשדו שמא בשבת נתן לו לעבוד. רש"י). חוץ לתחום – מותר. ודוקא אם אין עיר הקרובה